

ชุดความรู้ ๓

ลักษณะของวรรณกรรมอีสาน

เรียบเรียงโดย วัฒน ศรีสว่าง

ความหมายของวรรณกรรม

คำ "วรรณกรรม" นี้ ใช้เป็นครั้งแรกในพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งหมายถึงสิ่งที่เขียนขึ้นทั้งหมด จะใช้รูปแบบใดหรือเพื่อความมุ่งหมายใดก็ได้ เช่น นวนิยาย เรื่องสั้น บทละครพูด บทละครรำ สารคดี บทความ ตำรา ข่าว ประกาศแจ้งความ ฉลวย คำอธิบายวิธีใช้ต่างๆ ฯลฯ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๔๐ : ๑) ชุดิมา สัจจพันธ์และคณะ (๒๕๔๓ : ๑) ให้ทรงเห็นว่า วรรณกรรมเป็นบันทึกความรู้ ความคิด ประสบการณ์ของมนุษย์ สืบทอดและสร้างความเชื่อมต่อกันของสังคม เป็นกระจกสะท้อนให้เห็น ภาพชีวิตความเป็นอยู่ สังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนทรรศนะ ความเชื่อของผู้คนในสังคม

กลุ่มชนในภาคอีสานต่างก็มีวรรณกรรมของตนเอง เช่น กลุ่มเขมร-ส่วย กลุ่มโคราช ก็มีวรรณกรรมของตนเอง ซึ่งเรียกว่า "วรรณกรรมเขมร" และ "วรรณกรรมโคราช" ตามลำดับ แต่ในที่นี้ จะกล่าวถึงเฉพาะวรรณกรรมของกลุ่มไทย-ลาว ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของภาคอีสาน

ความเป็นมาของวรรณกรรมอีสาน

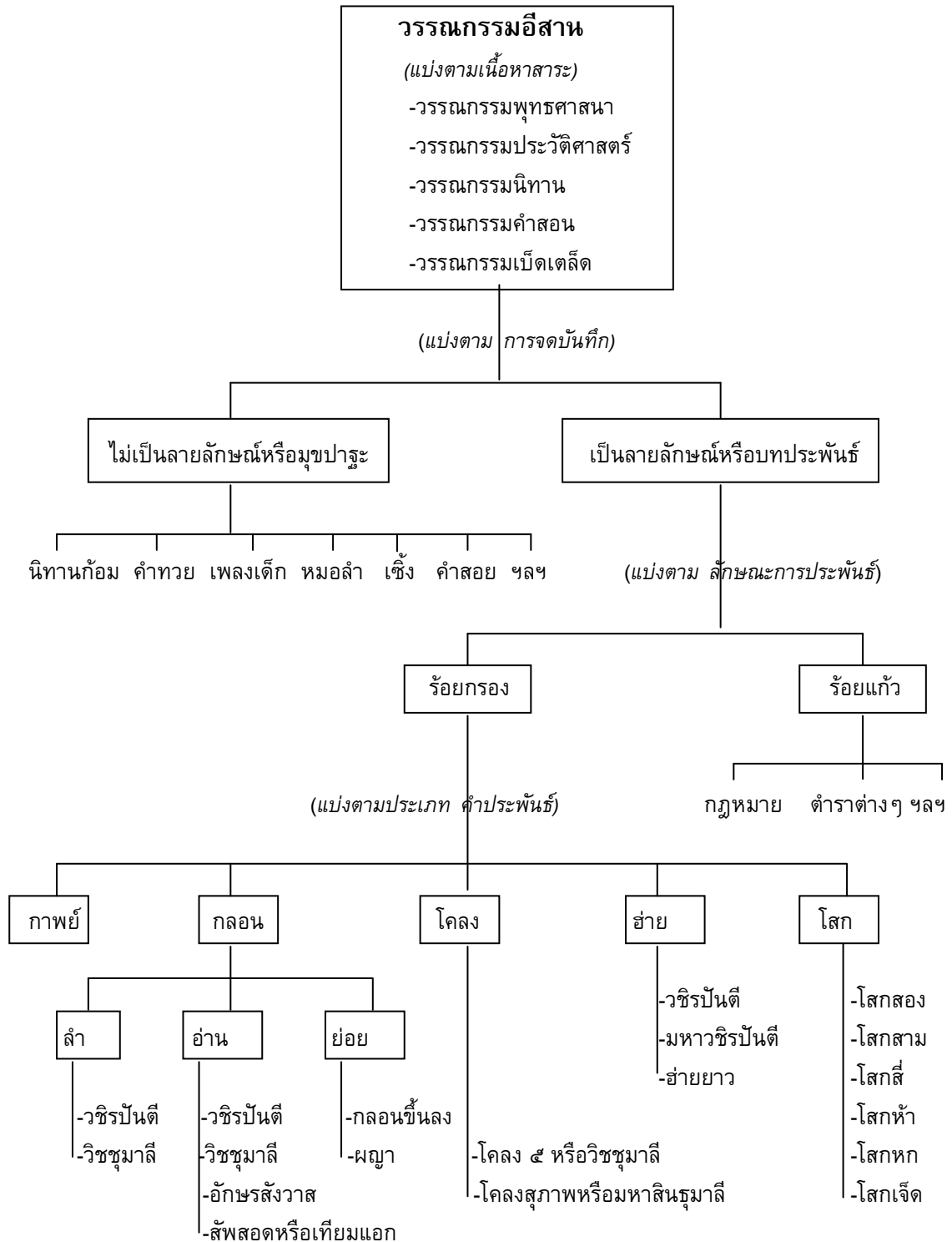
ชาวอีสานกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว ได้สืบทอดวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขงร่วมกับชาวล้านช้างมาตั้งแต่อดีต ฉะนั้นจึงมีลักษณะร่วมกันอยู่มากทางด้านวรรณกรรม ตัวอักษร ตลอดจนภาษาพูด โดยเมื่อพิจารณาอย่างละเอียดแล้วพบว่าภาษาอีสานกับภาษาลาวมีความคล้ายคลึงกันมาก จนเกือบเป็นภาษาเดียวกัน จะต่างกันที่สำเนียงเพี้ยนกันเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ในการสืบทอดวัฒนธรรมด้านวรรณกรรมและตัวอักษรนั้น พบว่าอาณาจักรล้านช้าง มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอาณาจักรล้านนาในสมัยราชวงศ์มังราย ดังปรากฏในพงศาวดารล้านช้างและพงศาวดารโยนก กล่าวไว้ว่า ในสมัยพระเจ้าโพธิสารราชแห่งล้านช้าง (พ.ศ. ๒๐๖๓ - ๒๐๙๓) ได้ส่งราชทูตไปขอพระไตรปิฎก ๖๐ คัมภีร์ และพระเทพมณฑลเถระจากเชียงใหม่ สมัยพระเมืองแก้ว ได้ไปเผยแพร่พระธรรมในอาณาจักรล้านช้างเมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๖ วรรณกรรมและตัวอักษรจึงเข้าไปในล้านช้างในครั้งนั้นด้วย และเมื่อชาวล้านช้างขยายกลุ่มชนมาอาศัยที่ภาคอีสาน ได้นำวัฒนธรรมเหล่านั้นมาด้วย จึงพบว่า วรรณกรรมอีสานจำนวนมากมีเนื้อเรื่อง เหมือนกับวรรณกรรมทางภาคเหนือ เช่นเรื่องนางผมหมอม จำปาสีตัน สังข์สินชัย และลิ้นทอง เป็นต้น

ประเภทของวรรณกรรมอีสาน

วรรณกรรมอีสานมีการแบ่งหลายลักษณะ หลายประเภท ตามที่แสดงในแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิ ๓ โครงสร้างประเภทของวรรณกรรมอีสาน

ตามรายละเอียดต่อไปนี้

วรรณกรรมอีสานแบ่งได้หลายลักษณะ กล่าวคือ ถ้าแบ่งตามเนื้อหาสาระ แบ่งเป็น วรรณกรรมทางพุทธศาสนา วรรณกรรมประวัติศาสตร์ วรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมนิทาน และวรรณกรรมเบ็ดเตล็ด (ธวัช ปุณโณทก. ๒๕๔๔ ข : ๔-๒๐) ถ้าแบ่งตามการจดบันทึก มี ๒ ประเภท ได้แก่ วรรณกรรมที่ไม่เป็นลายลักษณ์หรือแบบมุขปาฐะ และวรรณกรรมที่เป็นลายลักษณ์หรือบทประพันธ์ ถ้าแบ่งตามลักษณะการประพันธ์ แบ่งเป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง (มนัส สุขสาย. ๒๕๔๔ ก) ประเภทร้อยกรองสามารถแบ่งตามประเภทคำประพันธ์ เป็น ๕ แบบ คือ กาพย์ กลอน โคลง ฮ้าย และโสภ (มหาศีลา วีรวงศ์. ๒๕๓๙) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. วรรณกรรมไม่เป็นลายลักษณ์หรือแบบมุขปาฐะ เป็นวรรณกรรมที่บอกเล่า ต่อๆ กันมา วรรณกรรมบางอย่างนั้นเป็นทั้งแบบมุขปาฐะและแบบลายลักษณ์ แล้วแต่ว่าจะปรากฏหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ ตัวอย่างเช่น

นิทานก้อม เป็นนิทานพื้นบ้านสั้นๆ (ก้อม แปลว่า สั้น) มักจะเป็นนิทานตลก โปកฮา สองแ่ง สองง่าม หรือประเภทชิงไหวชิงพริบ เช่น พี่อ้าย (พี่เขย) ผากเยี่ยวน้ำสาว (น้องเมีย) พ่อเถ้า (พ่อตา) กับลูกเขย บักเชียงเหมี้ยง หัวพ่อ (หลวงตา) กับจ้าว (เณร) น้อย เป็นต้น

คำทวย หรือปริศนาคำทวย ซึ่งมีหลายลักษณะ เช่น คำทวยเกี่ยวกับมนุษย์ คำทวยเกี่ยวกับเครื่องมือทำมาหากิน คำทวยเกี่ยวกับพืช สัตว์ คำทวยเกี่ยวกับดินฟ้าอากาศ คำทวยเกี่ยวกับศาสนาและประเพณี เป็นต้น

เพลงเด็ก เป็นเพลงพื้นบ้านไทยอีสานที่ร้องกันมาตั้งแต่โบราณ มีหลายประเภท เช่น เพลงกล่อมลูก เพลงปลอบเด็ก (แม่หรือผู้เลี้ยงจะขับร้อง เวลาอาบน้ำ ป้อนข้าว หรือเล่นกับเด็กๆ) เพลงประกอบการละเล่น (เด็กๆ จะขับร้องขณะเล่นกันเพื่อความสนุกสนาน)

หมอลำ เป็นเพลงพื้นบ้านของชาวไทยอีสานที่สนุกสนานให้ความบันเทิงและเป็นที่ยอมรับกันมาก เนื่องจากมีลีลาการขับร้องที่สนุกสนานเข้าใจ สามารถประยุกต์เข้ากับดนตรีสากลได้อย่างลงตัว แต่ดั้งเดิมนั้นหมอลำจะขับร้องประกอบการดนตรี คือ แคน พิณ และกลองเท่านั้น มีหลายประเภท ได้แก่ ลำหมู ลำคู่ ลำซิ่งซู้ ลำกลอน ลำพื้นหรือลำเรื่อง ลำผีฟ้า ถ้าแบ่งตามทำนองหรือ "ลาย" อาจแบ่งเป็น ลำทางสั้น ลำทางยาวหรือลำล่อง ลำเต้ย ลำพู่ไทย ลำตั้ง หวาย ลำเพลิน ลำเวียง ลำซิ่ง เป็นต้น คำประพันธ์ที่นำมาขับร้องหมอลำเป็นประเภท "กลอน" ถ้าเป็นกลอนลำสั้นๆ จดจำขับร้องต่อๆ กันมา ก็เป็นประเภทมุขปาฐะ ถ้ากลอนลำเป็นเรื่องยาวๆ เขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่นกลอนลำเรื่องสังข์สินชัย ก็ถือว่าเป็นวรรณกรรมประเภทลายลักษณ์

เซ็งหรือลำเซ็ง เป็นการขับร้องอย่างหนึ่ง มีลักษณะพิเศษคือมีคนหนึ่งเป็นคนขับร้องนำ มีลูกคู่อย่างน้อยหนึ่งคนขับร้องซ้ำประโยคเดียวกันไปเรื่อยๆ ที่นิยมขับร้องกัน ได้แก่ เซ็งบั้งไฟ เซ็งนางแมว เซ็งนางดั่ง เป็นต้น คำประพันธ์ที่นำมาเซ็งเป็นประเภท "กาพย์"

คำสอย เป็นลีลาการใช้ภาษาอย่างมีศิลปะอย่างหนึ่งของชาวไทยอีสาน คำสอยเป็นบทพูดให้คล้องจองกันสั้นๆ มักพูดสอดแทรกขึ้นขณะมีการแสดงหมอลำ เพื่อสร้างบรรยากาศที่สนุกสนานยิ่งขึ้น มักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า "สอย สอย ..." ลงท้ายด้วยคำว่า "...จึงซีกะว่าสอย" คำสอยมักจะมีลักษณะสองแง่สองง่าม ล้อเลียน ตลกโปกฮา บางที่อาจถึงขนาดลามกหยาบโลน แต่ในมิตินั้น ชาวไทยอีสานถือว่าเป็นที่ยอมรับได้ เช่น

"สอย สอย ผักกะโดนกินกับลาบกับก้อย ใม่มีเมียน้อย เป็นคนด้อยพัฒนา...จึงซีกะว่าสอย"

๒. วรรณกรรมประเภทลายลักษณ์

วรรณกรรมประเภทลายลักษณ์ของอีสานมีหลากหลาย มีผู้จัดกลุ่มตามสาระไว้หลายประเภท เช่น ศาสตราจารย์ธวัช ปุณโณทก (๒๕๔๔ ข : ๑๔) แบ่งไว้ ๕ ประเภท คือ

๒.๑ วรรณกรรมพุทธศาสนา เป็นนิทานชาดกและตำนานพุทธศาสนา

๒.๒ วรรณกรรมประวัติศาสตร์ เช่น ทำวอุงทำวเจียง ฟั้นเวียง ฟั้นเมืองอุบล ตำนานขุนบรม เป็นต้น

๒.๓ วรรณกรรมนิทาน เช่น นางผมหอม สังข์สินชัย กำฟ้าผีน้อย เป็นต้น

๒.๔ วรรณกรรมคำสอน เช่น ธรรมดาสอนโลก ทำวคำสอน เสียวสวาด เป็นต้น

๒.๕ วรรณกรรมเบ็ดเตล็ด เช่นบทสวดต่างๆ ฃญา นิทานก้อม เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การแบ่งประเภทดังกล่าวอาจยังไม่ครอบคลุมทั้งหมดเนื่องจากว่า วรรณกรรมอีสานมีลักษณะประสมประสาน นั่นคือมีเนื้อหาเกี่ยวเนื่องกันหลายสาระในเนื้อเรื่องเดียวกัน เช่น เรื่องผาแดงนางไอ่ อาจเป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์หรือ เป็นนิทานชาดก ก็ได้

อาจารย์ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ (ม.ป.ป.) ภาควิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัยครูอุบลราชธานี (สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี) ได้สำรวจโบราณในภาคอีสาน ๕ จังหวัด คือ นครพนม มุกดาหาร ร้อยเอ็ด หนองคาย และอุบลราชธานี ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ถึง พ.ศ. ๒๕๒๗ ได้จัดหมวดหมู่ของวรรณกรรมไว้ ๔ หมวด คือ

๑. วรรณกรรมตำนานประวัติศาสตร์และตำรา สำรวจได้ ๑๗ เรื่อง เช่น พระเจ้าเสียบโลก ลำธาตุสะกั้ง ทำวี่ทำวเจียง กลอนลำเวียงจันทน์ ตำนานขุนบรม เป็นต้น

๒. วรรณกรรมคำสอน ความเชื่อ ประเพณี ความรู้ สำรวจได้ ๓๑ เรื่อง เช่น ธรรมดาสอนโลก ทำวคำสอน กาลนับมือส่วย ฮีต ๑๒ คอง ๑๔ หนังสือก้อมกันยักษ์ นิสัยสอนโลก อินทิญาณสอนลูก เป็นต้น

๓. วรรณกรรมชาดก สำนวนได้ ๘๘ เรื่อง เช่น สุริยวงศ์ จำปาสดัน ทศชาติ นางผมหอม อรพิน คัทนาม แต่งอ่อน พระยาภาเือก ขูลูนางอ้ว ท้าวโสวัจ เป็นต้น

๔. วรรณกรรมเพื่อพิธีทางศาสนา สำนวนได้ ๘๗ เรื่อง เช่น ปถมสมโพธิ มหาชาติ อริยทรัพย์ สังกาศ พระยมก ฉลองการะพิก คาทาพัน เป็นต้น

ฉันทลักษณ์ของวรรณกรรมอีสาน

ประยอม ชองทองและคณะ (๒๕๓๘. : ๑) กล่าวไว้ในหนังสือเรียนภาษาไทย เรื่องการแต่งคำประพันธ์ ว่า ฉันทลักษณ์ เป็นชื่อตำราหลักภาษาในส่วนที่ว่าด้วยการแต่งคำประพันธ์ที่เป็นกาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ต่างๆ ซึ่งปัจจุบันเรียกคำประพันธ์เหล่านี้รวมกันว่า "ร้อยกรอง" (โบราณใช้คำว่า "กานท์")

มีผู้อธิบายรูปแบบของฉันทลักษณ์วรรณกรรมอีสานไว้ต่างกัน เช่น ศาสตราจารย์รัช ปุณโณทก อธิบายฉันทลักษณ์วรรณกรรมอีสานไว้ ๓ แบบ คือ โคลงสาร กาพย์ และร่าย (ฮ่าย) (รัช ปุณโณทก. ๒๕๔๔ ข : ๒๐-๒๔) มหาศิลา วีรวงศ์ (๒๕๓๙) ได้อธิบายรูปแบบฉันทลักษณ์วรรณกรรมอีสานไว้ ๕ แบบ คือ กาพย์ กลอน โคลง ฮ่าย และโสก ซึ่งได้รวบรวมไว้ในหนังสือ "แบบการแต่ง กาพย์ กลอน โคลง โสก ผญา กลอนลำ กลอนอ่าน กาพย์สารวิลาสินี"

ข้อบังคับทางฉันทลักษณ์ของคำประพันธ์อีสาน

๑. คณะ คือการกำหนดจำนวนคำ ลักษณะคำ คำสร้อย บท บาท และวรรคของคำประพันธ์แต่ละประเภท

๒. สัมผัส ในคำประพันธ์อีสานเรียกว่า "ก่าย" มีทั้งก่ายใน และก่ายนอก

ลักษณะของคำในการแต่งคำประพันธ์

มหาศิลา วีรวงศ์ (๒๕๓๙ : ๓) อธิบายลักษณะของคำที่ใช้ในการแต่งคำประพันธ์ว่า "คำ" นั้น หมายถึงเอาคำพูดหนึ่งๆ ซึ่งประกอบด้วย สระ พยัญชนะ และวรรณยุกต์ ประสมกันแล้วอ่านออกเสียงมีความหมาย มีทั้งคำโดดและคำหลายพยางค์

คำโดด คือคำที่มีพยางค์เดียว เช่น กิน นอน น้ำ นก ไฟ เป็นต้น

คำหลายพยางค์ ได้แก่ คำที่ใช้อักษรนำ เช่น ตลาด เสมอ เสวย ไสว แสง ผญา เป็นต้น คำที่ขึ้นต้นด้วยสระอะ เช่น สะเทิน กระดาน กระทำ กระสัน เป็นต้น หรือคำที่แผลงมาจากภาษาบาลี เช่น เจียร บัวร์ บริ (เช่น ในคำว่า เจียรจาก บัวร์พา บริวาร เป็นต้น) คำเหล่านี้ล้วนเป็นคำเดี่ยวทั้งสิ้น

ยังมีคำอีกจำพวกหนึ่งที่บัญญัติในคำประพันธ์อีสาน คือคำสุภาพ คำเอก คำโท คำเป็น คำตาย คำสร้อย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. คำสุภาพ คือคำเป็นทั้งหมดที่ไม่กำกับด้วยรูปวรรณยุกต์
๒. คำเอก คือคำที่กำกับด้วยรูปวรรณยุกต์เอกทั้งหมด และใช้ "คำตาย" แทนได้
๓. คำโท คือคำที่กำกับด้วยรูปวรรณยุกต์โททั้งหมด หรือที่เรียกว่า "คำหุ้ม"
๔. คำเป็น คือคำที่ประสมสระเสียงยาวในแม่ ก กา และคำที่สะกดแม่ กง กน กม เกย เกอว รวมทั้งสระ อ่า ไอ โอ เอา
๕. คำตาย ได้แก่คำที่ประสมสระเสียงสั้นในแม่ ก กา และคำที่สะกดแม่ กก กค กบ
๖. คำสร้อย คือคำที่เพิ่มเข้าไปในขณะตามข้อบังคับของฉันทลักษณ์ เพื่อให้ใจความสมบูรณ์ หรือเพื่อความไพเราะ ในคำประพันธ์อีสานตามปกติมีคำสร้อยได้ ๒-๔ คำ สามารถวางไว้ได้ทั้งหน้าวรรค เช่น อันว่า คันทว่า แม่นว่า เป็นต้น และวางไว้หลังวรรค เช่น แท้แล้ว แม่แล้ว ท่านเฮย จริงตาย แท้ตาย เป็นต้น

คำก่าย (สัมผัส)

ในคำประพันธ์หรือบทร้อยกรองอีสานใช้การสัมผัสหรือการก่ายด้วยสระและด้วยพยัญชนะ มีทั้งก่ายในและก่ายนอก เป็นการก่ายด้วยเสียงสระและพยัญชนะ คือ

เสียงโทน คือคำที่มีเสียงเดียวกัน ทั้งสระและตัวสะกด จะต่างกันที่พยัญชนะต้นหรือวรรณยุกต์ เช่น กาย - ดาย น้าว - ท้าว ชวง - ล่วง ขา - ง่า เป็นต้น

เสียงโทนคู่ คือคำที่มีพยัญชนะต้นเดียวกันหรือเป็นอักษรคู่ (อักษรสูงคู่กับอักษรต่ำ) มีสระและตัวสะกดเดียวกัน แต่ต่างกันที่เสียงวรรณยุกต์ เช่น ไกล - ไกล่ งอน - ง่อน หอม - ฮอม กวาง - กว้าง บา - บ้า คำ - คำ ให้ - ไฮ เป็นต้น

คำก่ายใน (สัมผัสใน) คือการสัมผัสสระหรือพยัญชนะภายในวรรค ด้วยเสียงโทนหรือโทนคู่ เป็นการเล่นคำเพื่อเพิ่มความไพเราะให้คำประพันธ์ ไม่เป็นข้อบังคับของฉันทลักษณ์

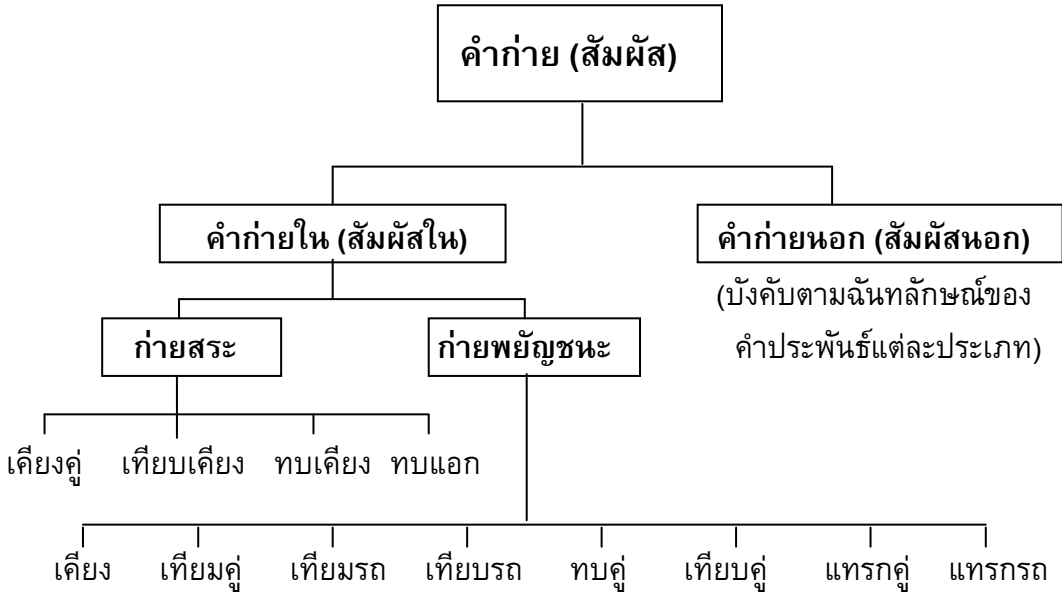
คำก่ายนอก (สัมผัสนอก) คือการสัมผัสด้วยสระนอกวรรค เป็นข้อบังคับของคำประพันธ์แต่ละประเภท

รูปแบบคำก่ายใน (สัมผัสใน)

กวีโบราณอีสานได้แต่งคำประพันธ์ให้ก่ายใน ที่ถือว่าเป็นคำประพันธ์ที่ไพเราะ มีรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งคำก่ายสระและคำก่ายพยัญชนะ คำก่ายในนั้นไม่ใช่ข้อบังคับทางฉันทลักษณ์ แต่ถ้าทำได้จะเพิ่มความไพเราะให้คำประพันธ์ แสดงให้เห็นศิลปะ ความเชี่ยวชาญในการใช้ถ้อยคำสำนวนของผู้แต่ง คำประพันธ์ประเภทกลอนบางชนิดไม่บังคับคำก่ายนอก แต่จะเน้นที่คำก่ายในอย่างเดียว รายละเอียดปรากฏในเรื่อง "กลอน" ซึ่งจะกล่าวต่อไป

รูปแบบคำก่ายมีลักษณะและชื่อเรียกต่างๆ กัน ดังแสดงในแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิ ๔ ลักษณะคำก่ายของคำประพันธ์อีสาน

คำก่ายสระ

เป็นการก่ายด้วยเสียงโทน คือมีเสียงสระและตัวสะกดเดียวกัน แต่อาจจะต่างพยัญชนะต้นและวรรณยุกต์ มีรูปแบบและชื่อเรียกดังต่อไปนี้

๑. สระเดียวกันเรียงกัน ๒ คำ เรียกว่า "เคียงคู่" เช่น

...คอยเห็น <u>ขวงลวง</u> <u>พันฮ้าง</u> <u>ฮามหลาย</u> <u>หลาก</u>	<u>ยาว</u> <u>ฮอดฮ้อย</u> <u>ประมาณ</u> <u>เส้นเชือก</u> <u>งัว</u>
<u>หก</u> <u>พี่น้อง</u> <u>เฮฮ่า</u> <u>พลอย</u> <u>กลั่ว</u>	<u>ขวง</u> <u>หลวง</u> <u>เหลียว</u> <u>ถึกลม</u> <u>เพื่อน</u> <u>พัน</u>
<u>ตา</u> <u>แดง</u> <u>เข้ม</u> <u>คือ</u> <u>แสง</u> <u>สุริเยศ</u>	<u>พัน</u> <u>พิช</u> <u>ฮ้าย</u> <u>ฮ้าย</u> <u>ฮ้อน</u> <u>ยิ่ง</u> <u>ไฟ</u> ...
	(สังข์สินชัย)

๒. สระเดียวกันเรียงกัน ๓ คำ เรียกว่า "เทียบเคียง" เช่น

...ตาม <u>ตาด</u> <u>ห้วย</u> <u>เกี่ยว</u> <u>ท่อง</u> <u>ทาง</u> <u>ดิน</u>	หลัง <u>สา</u> <u>ขาง</u> <u>างาม</u> <u>เงา</u> <u>เง้อม</u>
<u>คี่</u> <u>รึ</u> <u>นั้น</u> <u>อยู่</u> <u>เกษิม</u> <u>แสน</u> <u>ภาค</u>	<u>พื้น</u> <u>ฮาบ</u> <u>เผียน</u> <u>ผาล้าน</u> <u>สว่าง</u> <u>สบาย</u> ...
	(เวสสันดร)

๓. สองสระเรียงกันสระละ ๒ คำ เรียกว่า "ทบเคียง" เช่น

<u>นับ</u> <u>แต่</u> <u>มา</u> <u>ไกล</u> <u>ห้อง</u> <u>ทอง</u> <u>ปอน</u> <u>นอน</u> <u>เปี้ยว</u>	<u>จิต</u> <u>พียง</u> <u>เกี่ยว</u> <u>ผั้น</u> <u>พัน</u> <u>เกี่ยว</u> <u>เหนี่ยว</u> <u>นำ</u>
---	--

๔. มีสระอื่นคั่นกลาง ๑ คำ และอยู่ปลายวรรค เรียกว่า "ทบแอก" หรือ "เทียบแอก"

เป็นการก่ายด้วยเสียง "โทนคู่" เช่น

<u>อัน</u> <u>ว่า</u> <u>ภู</u> <u>ธร</u> <u>ท้าว</u> <u>ทรง</u> <u>กระ</u> <u>สัน</u> <u>นอก</u> <u>สัน</u>	<u>สัพ</u> <u>พะ</u> <u>ดวง</u> <u>ดอก</u> <u>ไม้</u> <u>ดง</u> <u>ข้าง</u> <u>ป่า</u> <u>ข้าง</u>
--	--

พระก็พานางขึ้นเขาง <u>อนเมืองอ่อน</u>	ตามไต่ก้อน <u>ผาล้านสำฮาน</u>
คอยไป <u>หน้าตงหนายาวยาน</u>	สองก็ <u>อ้อมอ่อนน้อยพายฝ้ายฝ่นพาย</u>
หอมดวงไม้ทรง <u>สะออนนอกอ่อน</u>	สัพพะพิชโกชนพร้อมใน <u>ด้าวตั้งดาว</u>
ภูธรท้าวเหลียว <u>คอยเดินค้อย</u>	น้อยหนึ่งม้มดง <u>สำนป่าสาหร</u>
	(เวสสันดร)

คำก่ายพยัญชนะ

เป็นการก่ายด้วยพยัญชนะต้นเสียงเดียวกัน หรือเสียงคู่กัน (หมายถึงอักษรสูงที่มีเสียงคู่กับอักษรต่ำ เช่น ข-ค ถ-ท ผ-พ ฝ-ฟ ส-ซ ห-ฮ หม-ม หน-น หง-ง หล-ล เป็นต้น) จะต่างกันที่สระ ตัวสะกด หรือวรรณยุกต์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. พยัญชนะเสียงเดียวกันเรียงกัน ๒ คำ เรียกว่า "เคียง" เช่น

มิ่งหากพา <u>โลเล่นแนวมิ่งสมเสพ</u>	ลงทำน้ำ <u>สมเล่นชาติมิ่ง</u> ปทยาแล้ว
ก็จึงเกิด <u>ลูกน้อยเป็นฮูปกุมภี</u>	<u>มีผิวผางตั้งแนวนามเชื้อ</u>
	(นางแดงอ่อน)

๒. พยัญชนะเสียงเดียวกันเรียงกัน ๓ คำ เรียกว่า "เทียมคู่" เช่น

เมื่อนั้น ภูวนารถ <u>ฮู้ ค้อยเคียดคินพะลัน</u>	ยอดดาว <u>แสงปั่นป่วนจัดฮ้อน</u>
นงคราญเมื่อ <u>พระทัยนางจักแตก</u>	ด้าน <u>สั่งเสื่อเสียงแจ้งจากไป</u>
ค้อยอยู่ดี <u>เยอ ผัวขวัญข้อยมีคุณล้นเกษ ภูเอย</u>	น้องจักลาจาก <u>เจ้าเดินดั้นดั่งไฟ</u>
คันทว่า <u>เจ้าตื่นแล้วให้ฮีบค้อยตามไป</u> แต่เนอ	
	(สังข์สินชัย)

๓. พยัญชนะเสียงเดียวกันเรียงกัน ๔ คำ เรียกว่า "เทียมมรด" เช่น

เมื่อนั้น <u>บรรทมทิพย์อาสน์อินทร์แข่งฮ้อน</u>	อินทร์ก็ <u>เห็นบาท้าวทรงการกลางเถื่อน</u>
เทวราชตั้ง <u>วิชัยช่วยใส่คาว</u>	มีมาก <u>พ้อมภาโภชนโภชนัง</u>
สรรพสรรครบ <u>เครื่องมวลงมีพร้อม</u>	บาสาม <u>ฮู้อินทราทานทอด</u>
ภูเบศร <u>เจ้าใจแจ้งจอตเขา</u>	ผ่อเห็น <u>สุรย์เคื่อนค้อยลับเหลี่ยมลงแลง</u>
	(สังข์สินชัย)

๔. พยัญชนะเสียงเดียวกันเรียงกัน ๕ -๗ คำ เรียกว่า "เทียมมรด" เช่น

<u>ปากอังก้านแกมกิงบัวทอง</u>	ทุกวัน <u>ดูไค่หุ่มเห็นหน้า</u>
มา <u>ชมส้อยชมสองสมสู</u>	มาจวบ <u>เจ้าแพงข้างข้างจา</u>
พี่ก็ <u>มาท่อนท้าวพร้อมฟ้าชมสนุก</u>	<u>โอหนอโยอันอ่าวโอโยเอาอ้าง</u>
	(ท้าวฮุ่งท้าวเจือง)

๕. สองพยัญชนะเรียงกัน ๒ คู่ เรียกว่า "ทบคู่" เช่น

เมื่อนั้น <u>ยักษ์ โกรธกล้า ปุ่นป่าว คดีเมือง</u>	ยนยนยก <u>ท่อนทองทั้งค้าย</u>
<u>เสียงสุรย์ เท้าเถิงทรงฮ้องไฮ</u>	<u>พร้อมพวย กลัวกุมท้าวครืนเคิ่ง</u>
	(สังข์สินชัย)

๖. สองพยางค์หรือเรียงกัน ๓ คู่ เรียกว่า "เทียบคู่" เช่น

باب พลัง ปล้น สอด สาย ธนู
เสียงสุรย์เท่าเสมอเพื่อนฟ้าหว่าน

กำก ง ผาย ผ่า พล มาร มั่ง
ยักษ์ขาดซ่อนเขินมั่งหม่นกระจวน
(สังข์สินชัย)

๗. สองหรือสามพยางค์หรือเรียงกัน แล้วมีพยางค์อื่นคั่นกลาง ๑ คำ เรียกว่า

"แทรกคู่" เช่น

ภูนา ถน น้อย อัก พี เชียง เคื่อ
ปานนี้ ละออเหนือ หง ปาง พระ พี กุ พูน

คอน คอน คิด สู่ ลวง เลย ข้อง
ดีแก่ เดือน เฮือ แจ้ง เจียร ฟ้า ส่อง ใส
(ท้าวฮุ่งท้าวเจือง)

๘. สองหรือสามพยางค์หรือเรียงกัน แล้วมีพยางค์อื่นคั่นกลาง ๒ คำ เรียกว่า

"แทรกกรถ" เช่น

บ่ อาจ ตั้ง อด อยู่ เป็น ตัว ได้ แล้ว

กอง กัน ลต มอด โดย ดอม เจ้า
(ท้าวฮุ่งท้าวเจือง)

ฟ้ง ยิน คริน คริน เค้า พล มาก ขาม เขิน

สี โท เห็น ล่าว ลาม เสียน ล้ม
(สังข์สินชัย)

การแต่งคำประพันธ์อีสาน

การแต่งคำประพันธ์อีสานที่จะกล่าวต่อไปนี้ เรียบเรียงตามหลักการของมหาศีลา วีรวงศ์ (๒๕๓๙) ซึ่งได้อธิบายหลักการแต่งกาพย์ กลอน โคลง ฮ้าย และโสภโวกไว้ดังต่อไปนี้

๑. กาพย์

ประยอม ชองทองและคณะ (๒๕๓๘ : ๘๘) อธิบายความหมายของกาพย์ว่า มาจากคำว่า "กวี" ในภาษาบาลี เกิดจากการแผลงสระอิ เป็น ย เติมสระอา แล้วแผลง ว เป็น พ เป็น กายย แปลว่า "คำของกวี" หรือ "เหล่ากอแห่งกวี"

ในภาษาไทยอีสาน "กาบ" หมายถึงสิ่งที่เป็นกลีบหรือแผ่นบางๆ ซ้อนกันอยู่ เช่น กลีบดอกบัว เรียกว่า กาบบัว กาบใบหมากเมื่อแก่ร่วงลงมา เรียกว่า "กาบอะลง" เป็นต้น

บทกวีไทยกลางมีกาพย์หลายแบบ เช่น กาพย์ยานี กาพย์ฉับบั้ง กาพย์สุรางคนางค์ กาพย์ห่อโคลง กาพย์เห่เรือ เป็นต้น ขณะที่กาพย์อีสานมีเพียงแบบเดียว เข้าใจว่าเอาตัวอย่างมาจากวิธีแต่งกาพย์วชิรบัณฑิต ต่างกันที่ กาพย์วชิรบัณฑิต มีวรรคละ ๑๐ คำ แต่กาพย์อีสานมีวรรคละ ๗ คำ วรรณกรรมอีสานหลายเรื่องประพันธ์ด้วยกาพย์ เช่น กาพย์ปู่สอนหลาน กาพย์หลานสอนปู่ กาพย์พระมุณี กาพย์รถไฟหลวง กาพย์โลกนิตีอีสาน เป็นต้น รวมทั้งบทเชิงต่างๆ เช่น เชิงบั้งไฟ เชิงนางแมว เป็นต้น มีข้อกำหนดดังนี้

คณะ กำหนดจำนวนคำแต่ละวรรค ๗ คำ ไม่กำหนดจำนวนวรรค สามารถแต่งไปได้เรื่อยๆ จนกว่าจะจบเรื่อง

สัมผัส กำหนดการสัมผัสระหว่างวรรค โดยให้คำสุดท้ายของวรรคหน้าสัมผัสกับคำที่ ๑, ๒ หรือ ๓ ของวรรคต่อไป แต่นิยมสัมผัสคำที่ ๓ ด้วยเสียงโทนเดียวกัน

แผนผัง

ตัวอย่าง ภาพยนตร์หลานสอนปู่

ฮีดผู้เฒ่า	มีแท้บ่หลาย
อธิบาย	หลานจำจื้อได้
ให้ผู้เฒ่า	ชวนลูกชวนหลาน
ชวนกินทาน	ทำบุญอย่าค้ำน
ชวนลูกบ้าน	ใส่บาตรสู่วัน
ชวนลูกหลาน	ฟังธรรมอย่าขาด
ให้ฉลาด	หนแห่งทางขุน
ใจเป็นบุญ	เมตตาแผ่กว้าง
อย่าอวดอ้าง	ย่องว่าตัวดี

ภาพยนตร์รถไฟหลวง (บรรยายการเดินทางโดยรถไฟจากกรุงเทพฯ ถึงอุบลราชธานี)

ทางรถไฟอุบลโคราช	ของประหลาดแต่ก่อนบ่มี
มันเหลือดีอุบลกรุงเทพ	มันเป็นเขตทางยัดทางยาว
เดินตามคร่าวถึงเดือนจิงฮอด	รถไปทอดบ่ถึงสองวัน
อัครรรยมันเร็วมันแล่น	ตั้งหากแมนค่าจ้างบ่แพง
ขึ้นรถแดงชั้นสามขนาด	สิบสองบาทกรุงเทพอุบล...
...	
รถบ่ช้าออกแล่นตามราง	ไปเปิดทางเจ็ดสิบห้าสุดยอด
ที่เข้าจอดอำเภวาริน	อยู่ที่กษิณอุบลเมืองใหญ่
อยู่ที่ศใต้คนฟากฝั่งมูล	เขาจึงพูนถนนลงท่า
เป็นสง่ารถแล่นบนาน	เว้านิทานวารินให้ฮู้
เฟิ่นไปกู้เมืองเก่ามาแปง	มันอยู่แขวงอุบลทางใต้
เอามาไว้อำเภอกษิณ	ตามพื้นดินชื่อค้ำน้ำแซบ...

๒. กลอน (หรือ "กอน" ในภาษาไทยอีสาน)

คำว่า "กลอน" นี้ หมายถึงคำพูดที่จัดเป็นระเบียบ และมีถ้อยคำสัมผัส กายกัน พาดกัน คล้ายกับกลอนบ้านกลอนเรือน ศาสตราจารย์ธวัช ปุณโณทก (๒๕๔๔ ข) และอาจารย์มนัส สุขสาย (๒๕๔๔ ก) เรียกคำประพันธ์ชนิดนี้ว่า "โคลงสาร" ในที่นี้จะเรียก "กลอน" ตามแบบของมหาศีลา วีรวงศ์ ซึ่งได้จำแนกกลอนเป็น ๓ ประเภท คือ กลอนลำ กลอนอ่าน และกลอนย่อย กลอนทั้งสามแบบได้ตัวอย่างมาจากกาพย์วิเศษขุมมาลี และกาพย์วชิรบัณฑิต ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑ กลอนลำ

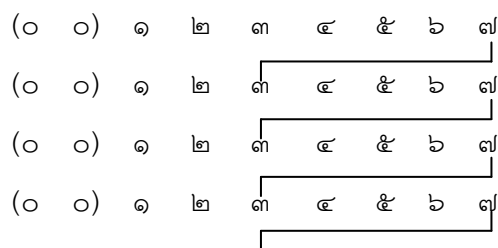
แต่งขึ้นเพื่อใช้ลำโดยเฉพาะ (ซึ่งจริงๆ แล้ว ร้อยกรองอีสานอื่นๆ ก็สามารถนำมาเป็นบทลำได้) กลอนลำมี ๒ แบบ คือ กลอนลำแบบวชิรบัณฑิต และกลอนลำแบบวิเศษขุมมาลี มีความแตกต่างกันดังนี้

แบบที่ ๑ กลอนลำแบบวชิรบัณฑิต มีลักษณะคล้ายกาพย์ คือไม่มีบท แต่งเป็นวรรคไปเรื่อยๆ จนกว่าจะจบเรื่อง มีข้อกำหนดดังนี้

คณะ กำหนดให้วรรคหนึ่งมี ๗ คำ มีสร้อยหน้าวรรค ๒ ถึง ๔ คำ

สัมผัส กำหนดให้คำสุดท้ายของวรรคสัมผัสกับคำที่ ๓ ของวรรคต่อไปด้วยเสียงโทนเดียวกัน ต่างจากกาพย์ที่คำสร้อย กล่าวคือ กลอนแบบนี้สามารถมีสร้อยหน้าวรรคได้ ๒ ถึง ๔ คำ ขณะที่กาพย์ไม่มีคำสร้อยเลย

แผนผัง

ตัวอย่าง กลอนลำแบบวชิรบัณฑิต

	ฟังเดื่อน้อง	ป่องเลียนอินทร์เขียน
	พื้มาเวียน	จนทางเป็นโสก
	เทียวข้ามโคก	จนหัวเข้าคอน
ย่อนอยาก	ได้บังอร	มานอนซัอนคู่
ใจพื้	ไกวคือคู่	ไต้้นเดินไปมา
น้องซี	บโสดา	ส่าลือส่าอ้าย
เห็นว่า	พื้ผู้ฮ้าย	กายก้าดำผอม
ซีบ่	อยากถนอม	เคียงกายหมายฮ่วม...

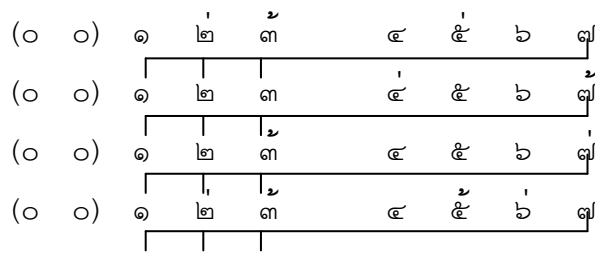
แบบที่ ๒ กลอนลำวิซุมาลี

กลอนลำแบบนี้มีวิธีแต่งเหมือนกลอนอ่านวิซุมาลี มีข้อกำหนดดังต่อไปนี้
 คณะ กำหนดบทหนึ่งมี ๔ วรรค วรรคหนึ่งมี ๗ - ๙ คำ สามารถมีสร้อยได้ ๒-๔

คำ วางไว้หน้าวรรค

สัมผัส คำสุดท้ายของวรรค จะสัมผัสกับคำที่ ๑ ๒ หรือ ๓ ของวรรคถัดไป

แผนผัง

ตัวอย่าง กลอนลำแบบวิซุมาลี

- ๑) มาจัก   จาระในเรืองเวียงจันทน์ขึ้นเก่า
   สมัยแต่เค้าคนเฒ่าเล่ามา
- ๒)   ปางคณะแต่ก็แต่ที่คืนหลัง
    ปางเมื่อ   พระมหाराชวังยังอยู่ดีมีเจ้า
    อันว่า   สาลีข้าวในนาฟ้าทอง
    มีเข้าของกบ   มีผู้ฮ้ายกายหน้าฝ่าผืน
- ๓)   นับแต่พื้นที่ปถินดินลาว
    ผุ่งหมู่   ชาวลาวกาวช้วนาคาก้า
    อันว่า   จัวควายม้าแนวใดก็ได้ปอย
    ชุมผู้   สาวลำน้อยนมไต้ส้าหัว

(หมายเหตุ การแต่งกลอนที่มีบังคับบทละ ๔ วรรคนี้ สามารถขึ้นต้นด้วย ๒ วรรคหลัง
 ได้ แต่บทต่อไปต้องให้ครบ ๔ วรรค)

๒.๒ กลอนอ่าน

เป็นบทประพันธ์ที่แต่งขึ้นเพื่อบอกเล่าเรื่องราว นิทานต่างๆ ในหนังสือผูกที่ใช้
 อ่านหรือเทศน์ (ไม่มีเป้าหมายเพื่อใช้ลำ แต่อาจใช้เป็นบทลำก็ได้) มีวรรณกรรมจำนวนมากแต่ง
 ด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอน เช่น จำปาสีตัน นางผมหอม ท้าวคำสอน พระยาคำกอง สังข์สิน
 ชัยเป็นต้น โดยเฉพาะเรื่องสังข์สินชัย ซึ่งแต่งโดยท้าวปางคำ กวีชาวล้านช้างนั้น ถือเป็นบท
 กลอนที่ไพเราะที่สุดในบรรดาบทกวีแห่งอีสาน (มหาศีลา วีระวงศ์. ๒๕๓๙ : ๑๘) กลอนอ่านมี ๔

แบบ คือ กลอนอ่านวนขีรบันตี กลอนอ่านวิชขุมาลี กลอนอ่านอักษรสังวาส และกลอนอ่านสัพสอด หรือเทียบแอก (ทบแอก) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

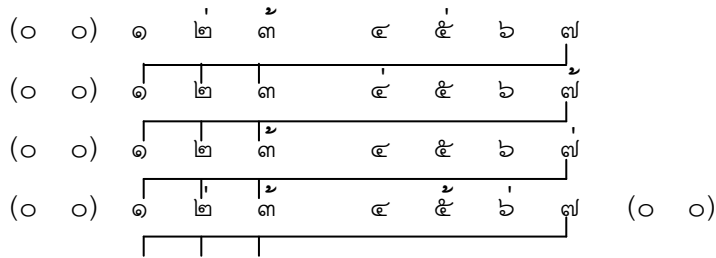
แบบที่ ๑ กลอนอ่านวนขีรบันตี

กลอนแบบนี้ใช้เฉพาะคำก่ายนอกให้ต่อเนื่องกันไปทุกๆ บาทเหมือนกาพย์ เป็นกลอนที่แต่งง่าย แต่เนื้อกลอนไม่ซาบซึ้งนัก เช่นเรื่องสุริยวงศ์ แต่งอ่อน เป็นต้น มีข้อกำหนดคือ

คณะ กำหนดบทหนึ่งมี ๔ วรรค วรรคละ ๗ คำ อาจมีสร้อยหน้าวรรคไม่เกิน ๔ คำ หลังวรรคสุดท้าย ๒ คำ

สัมผัส คำสุดท้ายของวรรคสัมผัสกับคำที่ ๑ ๒ หรือ ๓ ของวรรคต่อไป

แผนผัง

ตัวอย่าง กลอนวนขีรบันตี

โลกบ่	ห่อนแต่งตั้ง	หญิงพาสองผัว
เสียมนี่	กลัวป่าบึง	บาปเวรกายหน้า
ท่านอย่า	มาชวนเข้า	อะเวจีหม้อใหญ่
ท่านอย่า	มานั่งไถ่	เสียมนี่ซิบดี แท้แล้ว

(ทำวสุริยวงศ์)

แบบที่ ๒ กลอนอ่านวิชขุมาลี

กลอนอ่านแบบนี้มีลักษณะคล้ายกับกลอนอ่านวนขีรบันตีที่กล่าวมาแล้ว ต่างกันที่คำก่ายเท่านั้น มีข้อกำหนดดังนี้

คณะ กำหนดบทหนึ่งมี ๔ วรรค วรรคละ ๗ คำ มีสร้อยหน้าวรรคไม่เกิน ๔ คำ หลังวรรค ๒ คำเช่นเดียวกับกลอนวนขีรบันตี ต่างกันที่สัมผัสที่ซับซ้อนกว่า

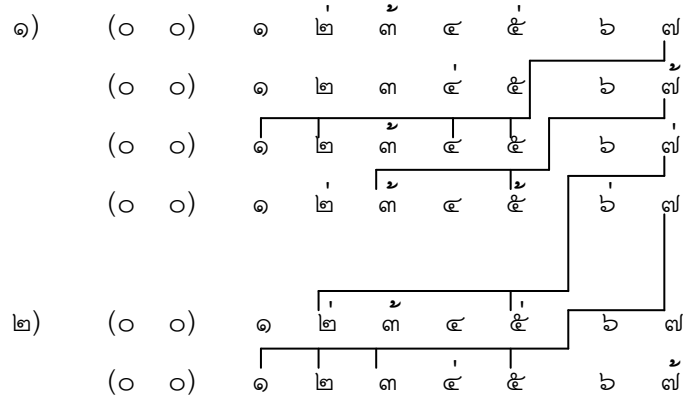
สัมผัส

คำที่ ๗ ของวรรคที่ ๑ สัมผัสกับคำที่ ๑ ๒ ๔ หรือ ๕ ของวรรคที่ ๓ (คำสุภาพเหมือนกัน)

คำที่ ๗ ของวรรคที่ ๒ สัมผัสกับคำที่ ๓ หรือ ๕ ของวรรคที่ ๔ (คำโทเหมือนกัน)

คำที่ ๗ ของวรรคที่ ๓ สัมผัสกับคำที่ ๒ หรือ ๕ ของวรรคที่ ๑ ในบทถัดไป (คำเอก)
 คำที่ ๗ ของวรรคที่ ๔ สัมผัสกับคำสุภาพที่ ๑ ๒ ๓ หรือ ๕ ของวรรคที่ ๒ ในบท
 ถัดไป

แผนผัง

ตัวอย่าง กลอนอ่านวิซุขุมาลี

- ๑) เฮาจัก แหนเงื่อนไว้ให้สว่าง กระสันวอน
 คำเสนาหาแห่งใด ดวงซ้อย
 คอนคอนค้ำคอนคอน คืดไคร่
 มัดแมงถ้อยใจน้อย แมงหาย
- ๒) ใจใหญ่่น้อยน้อยใหญ่ สนเท
 คำสงสารหมื่นหมาย หมายหมื่น
 เสนหาห้อยเสนโห หายาก
 อันหนึ่งนั้นอันน้อย เนิ่องใน
- ๓) จักปากโอ้อ้ออ่าว แถมถนัด
 คำใดเดดั่งใด ดอมดั่ง
 เมื่อนั้น กษัตริเจ้าเจืองลุน ยับพาก
 ตูก็ เมี้ยนเครื่องตั้งใจถ้ำ จอดจง

(ทำวสูงทำวเจือง)

แบบที่ ๓ กลอนอ่านอักษรสังวาส

เป็นคำประพันธ์ที่พบมากที่สุดที่วรรณกรรมไทยอีสาน มีลักษณะคล้ายกับ
 กลอนอ่านอื่นๆ ต่างกันที่กลอนอักษรสังวาสนี้ **ไม่นิยมก่ายนอก** แต่เน้น **ก่ายใน** ตามรูปแบบที่
 กล่าวข้างต้น เช่น เทียมคู่ เทียมรถ ทบคู่ เทียบคู่ แทรกคู่ แทรกรถ ตามความเหมาะสมและ
 ความสามารถของกวี วรรณกรรมที่มีการเล่นคำได้หลากหลายเกือบทุกวรรคได้แก่เรื่องสังข์สิน
 ชัย ซึ่งถือว่าเป็นบทกลอนที่ไพเราะที่สุด

คณะ กำหนดบทหนึ่งมี ๔ วรรค วรรคละ ๗ คำ มีสร้อยหน้าวรรคไม่เกิน ๔ คำ หลังวรรค ๒ คำ

สัมผัส ใช้การก่ายในอย่างเดียว

แผนผัง

(๐ ๐)	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	(๐ ๐)
(๐ ๐)	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	(๐ ๐)
(๐ ๐)	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	(๐ ๐)
(๐ ๐)	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	(๐ ๐)

ตัวอย่าง กลอนอ่านอักษรสังวาส

คันว่า	กายน่านดาว	เดินฮอดกุมภันท์	เมื่อใด
มันนั้น	กลางลือเขา	ข่าวเชิงเชิงกล้า	
ให้ลูก	สามกษัตริย์เจ้า	เจียมใจจงถี้	
	แม่เต็มถ้อย	แกมด้านแต่ประมาณ	
อันหนึ่ง	ลอนจวบพ้อ	อาเอกองค์กษัตริย์	ก็ดี
อย่าได้	จงใจดอม	ตั้งโดยแสงอุ้	
ชาติที่	ใจหญิงนี้	ตลบแป้นง่าย	จริงแล้ว
ผู้ว่า	ยักขบแพ้	เขาได้ค่องเคย	
แม่นว่า	เดียรสานเชื้อ	ภาษาสัตว์ต่าง	ก็ดี
คันว่า	ได้เกือกแก้ว	กันนั้นหากหอม	แม่แล้ว
อันว่า	สีนราชท้าว	เจ้าอ่อนสังข์ทอง	ก็ดี
อย่าได้	ไลบาदान	ให้ค้อยทวนคำเกื้อ	กันเนอ

(สังข์สินชัย)

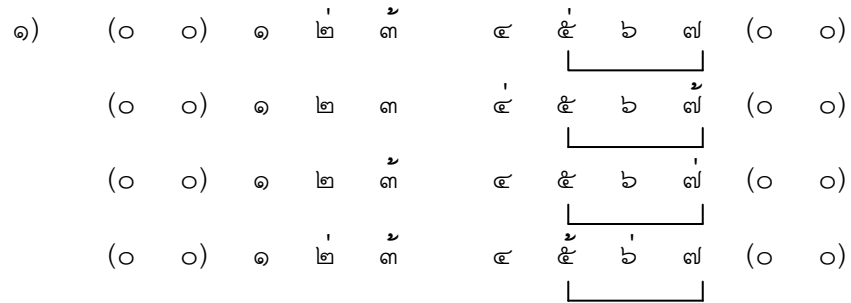
แบบที่ ๔ กลอนอ่านสัพสอดหรือเทียมแอก

กลอนแบบนี้มีลักษณะคล้ายกลอนอื่นๆ ต่างกันที่คำก่าย จะใช้การก่ายในแบบเทียมแอก (ทบแอก) เท่านั้น (ดูรายละเอียดรูปแบบการก่ายในที่กล่าวมาแล้ว) เป็นกลอนที่ไพเราะและแต่งยาก เนื่องจากจะหาคำโทนคู่ที่มีความหมาย ถูกตำแหน่งบังคับเอกโทและต้องใช้สัมผัสนี้ทั้งบท (๔ วรรค) จึงจะถือว่าสมบูรณ์

คณะ เหมือนกับกลอนอ่านอักษรสังวาสที่ผ่านมา

สัมผัส ใช้คำก่ายในเป็นแบบ "เทียมแอก" คือคำที่ ๕ ก่ายเสียง "โทนคู่" กับคำที่ ๗ (เสียงโทนคู่ คือคำที่มีพยัญชนะต้นเดียวกันหรือเป็นอักษรคู่ มีสระและตัวสะกดเดียวกัน ยกเว้นเสียงวรรณยุกต์เท่านั้นที่ต่างกัน เช่น ไกล - ไกล้ งอน - ง่อน ห่อม - ฮ่อม เป็นต้น)

แผนผัง

ตัวอย่าง กลอนอ่านศัพท์สวดหรือเทียบแฉก

๑)	หลังเห็น	ไม้ล่าวลัม	เลียนฮ่อมเขาฮ่อม	พุ่นเยอ
		ภูธรเลาะ	เลียบพะนอมน้ำนอง	
		เห็นผากกว้าง	เขาคำค้อยค้ำ	
	คอยนั้น	อินทร์แต่งตั้ง	เขาเฮื่องฮุ่งเฮื่อง	
๒)		เล็งพากพื้น	เป็นฮ่อมเฮื่องฮ่อม	
		พะลานเพียงงาม	ตั้งลานเลียนลำน	
		ทุกประดาก้อน	สุวรรณทิกทุกที่	
		ภูวนารถเจ้า	ใจสะล้างฮุ่งหลัง	
๓)		เยื่อนยากท้าว	ทั้งแสงโฮยแสง	
		เดินดอยหลวง	กว่าไกลฤกไกล	
		เลยเขี้ยวขึ้น	เขางอนมิ่งอน	
	คิดเถิง	คุณแม่ป่า	ปุ่นไหฮ้ำไฮ	
๔)		หลังดอกไม้	ก้านก่องอินทร์ก่อง	
	บาก็	ยินดีผาย	ลวงซอนชมซ้อ	
		ภูธรท้าว	เดินเดียวดั้นเดียว	
		ข้ามขอบด้าว	ไปหน้าหนองหนา	
๕)	ฟังยิน	สกุณาเค้า	งอยคอนฮ้องว่อน	พุ่นเยอ
	บางผ่อง	ฮักฮ่วมฮู้	ชมก้อยเกี้ยวกอย	
		กอยกมเกี้ยว	มือไลซ้อไนล์	
	คือตั้ง	สองก้อมฮู้	ชมเหง้าสว่างเหงา	
๖)		น้อยดุงเท่า	เถิงเล่าดอนเลา	
		ไพรสณฑ์แสน	ด่านกวางดูกว้าง	
	บาก็	ผายตนดั้น	ดงยางเยื่อนย่าง	
	คิดเถิง	แม่และป่า	โหยให้หอดหิว . . .	

(สังขสิทธิ์ชัย)

๒.๓ กลอนย่อย

กลอนประเภทนี้เป็นกลอนเบ็ดเตล็ดสั้นๆ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ กลอนขึ้นลง และผญา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) กลอนขึ้นลง

เป็นกลอนที่ใช้เป็นบทนำก่อนจะขึ้นกลอนลำใหม่ โดยเฉพาะลำทางสั้น มักจะขึ้นต้น "โอะละนอ..." แล้วตามด้วยบทกลอนขึ้น จากนั้นจึงเป็นกลอนลำ เมื่อจะจบกลอน มักจะลงว่า "...สินานวลชวนอ้ายไว้แน่ เตื่อน้องเดอ"

ตัวอย่างกลอนขึ้นลำ (ทางสั้น)

"โอะละนอ... แก้มเป็นเวินแก้มเจ้าเป็นเวิน คันแมนเป็นเมียพินให้เวินหนีไกลไกล คันบ่แมนเมียใผให้เวินมาทางพี่...โอะละนอ นางเอย...แมนว่าเตื่อนาง...."

๒) ผญา

ผญาไม่มีรูปแบบฉันทลักษณ์เฉพาะตัว เป็นร้อยกรองแบบใดก็ได้ที่สั้นๆ และมีความหมาย เป็นสุภาษิต ใช้ในการสั่งสอน เป็นคติเตือนใจ หรือการเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว (ถ้าพูดโต้ตอบกันยาวๆ เรียกว่า ผญาเครือ) ลักษณะของผญามีหลายแบบ เช่น ผญาบาทเดียว ผญาซ้ำคำหน้า ผญาล้อคำ เป็นต้น ดังตัวอย่างผญาเครือ คำเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว ดังต่อไปนี้

ชาย : นางเอย เจ้าผู้งามโต่งโหล่ง อ้ายผู้หลงทางมา สับเอ็นใส่แน่ อ้ายขอแว่กินน้ำ พอสิได้แน่บ่หน้อ

หญิง : อ้ายเอย คันบ่ตีว่าน้องทุกขี้ไฮ่ ฮูปชั่วหัวหยอง คันอยากลองผญานาง กะแว่มาตี้อ้าย

ชาย : นางเอย อ้ายนี่คือจ้งไก่ผู้น้อย พอแต่ก่อเฮียนขัน ตบปีกขึ้น ตนโตกะยังอ่อน ปากบ่ทันแก้ก้า

จาเจ้ากะบ่เป็น ดอกนาง

หญิง : อ้ายเอย น้องนี่คือตั้งบัวหวังน้ำ สิไปนำเท่าชั่ว คันแมนน้ำแก่งขึ้น บัวสิย้อยียดน้ำ นั้นแล้ว

ชาย : นางเอย อ้ายนี่คนขี้ฮ้าย ลี้อยู่คือกบ เห็นคนมา ป่อมบิแลมลงน้ำ ชันแล้ว

หญิง : อ้ายเอย น้องนี่คือตั้งปลาเชิงซ่อน หนองหาน้ำเขินขาด ฝนบ่มาหยาดให้ ลิตายแล้งแดดเผา

นั้นแล้ว ...

๓. โคลง

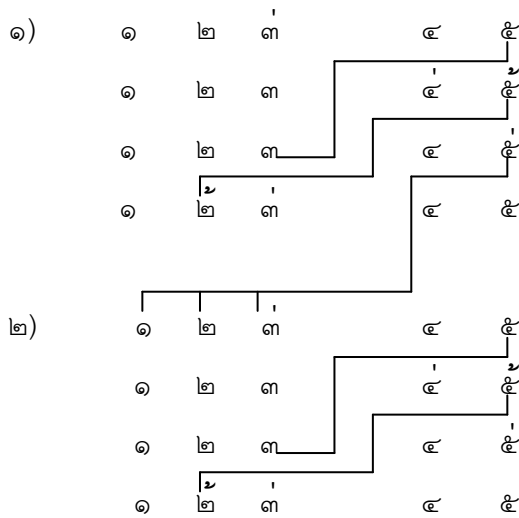
คำว่า "โคลง" บางแห่งเขียนเป็น "โคง" บางแห่งเขียนเป็น "คระโลง" บางแห่งเขียนเป็น "ครรรโลง" ก็มีความหมายอย่างเดียวกันกับคำว่า กอน หรือ กลอน คือ โคง หรือ โคลง หมายถึงเอาสิ่งที่เกาะเกี่ยวกันเข้าเป็นรูปร่าง หรือเป็นถ้องแถว เช่น ร่างกระดูกเป็นต้น

"คำโคลง" แปลงมาจากภาพวิเศษขุมมาลีบ้าง มหาวิเศษขุมมาลีบ้าง และภาพมหาสินธุมาลีบ้าง ที่พบในเรื่องท้าวสุ่งท้าวเจือง มี ๒ อย่าง คือ โคลง ๕ หรือวิเศษขุมมาลี และโคลงสุภาพหรือมหาสินธุมาลี ดังต่อไปนี้

๓.๑ โคลง ๕ หรือ โคลงวิษุมาลี

ที่เรียกว่าโคลง ๕ นั้น เพราะโคลงนี้ใช้คำก่ายเหมือนกับกาพย์วิษุมาลีหรือกลอนวิษุมาลี โดยกำหนดบทหนึ่งมี ๔ วรรค วรรคละ ๕ คำ คำก่าย กำหนดตามแผนผังข้างล่างนี้ ส่วน เอก โท นั้นไม่ค่อยแน่นอนนัก โดยมากบทหนึ่งให้ใส่ เอก ๔ คำ โท ๒ คำ

แผนผัง

ตัวอย่าง โคลง ๕ หรือโคลงวิษุมาลี

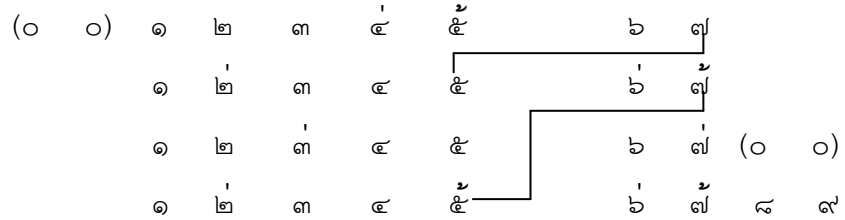
๑)	ลูกเพียงพ่อ	แข่งเมือง
	อย่าจงใจ	จากหน้า
	มีคำเหลือง	ล้านช้าง
	เป็นเจ้าของ	นครขวาง
๒)	ยังยั้งฟ้า	หัวปี
	ฝนอำดวง	ดอกหญ้า
	จักหนีหนี	บ่ได้
	เจ้าฟ้าวัง	เวใจ

(ทำวสูงทำวเจื่อง)

๓.๒ โคลงสุภาพหรือมหาสินธุมาลี

โคลงนี้กำหนดให้บทหนึ่งมี ๔ วรรค โดยวรรคที่ ๑ ๒ ๓ มีวรรคละ ๗ คำ วรรคที่ ๔ มี ๙ คำ วรรคที่ ๑ ให้เพิ่มสร้อยหน้าวรรคได้ ๒ คำ และวรรคที่ ๓ ให้เพิ่มสร้อยท้ายวรรคได้ ๒ คำ โคลงบทหนึ่งให้มีคำเอกได้ ๗ คำ โท ๔ คำ และใช้คำก่ายตามแผนผังต่อไปนี้

แผนผัง โคลงสุภาพหรือมหาสิณธุมาลี

ตัวอย่าง โคลงสุภาพหรือมหาสิณธุมาลี

- ๑) มาลากองกิ้งก้าน   งามดู
 ดวงหนึ่งแลหลังดู   ขึ้นช้อย
 หอมยสทั่วซุ่มพู่   ถนัดยิ่ง   เฮียมเอย
 ขอบพระคุณเจ้าช้อย   ลิ่นล้ำเสนโห ฯ
  - ๒) จักทานตัดใส่เกล้า   เกษา
 หอมยิ่งกัณนิกาสูด   แผลงล้ำ
 จักมีแห่งใดดา   ดุยาก   พระเอย
 หกแห่งสวรรคันครฟ้า   บ่เปรียบได้ถึงสอง
  - ๓) จักด่วนขึ้นฟ้าเล่า   ยังฮัก
 จักอยู่ดอมเผื่อผัก   เพื่อน้อง
 จักดีปดีนั๊ก   สะเทินห่าง   พระเอย
 นานขึ้นเยี่ยมความข้อง   พากน้องหลายทาง ฯ
- (ทำวสูงทำวเจื่อง)

๔. ฮ่าย หรือ ร่าย

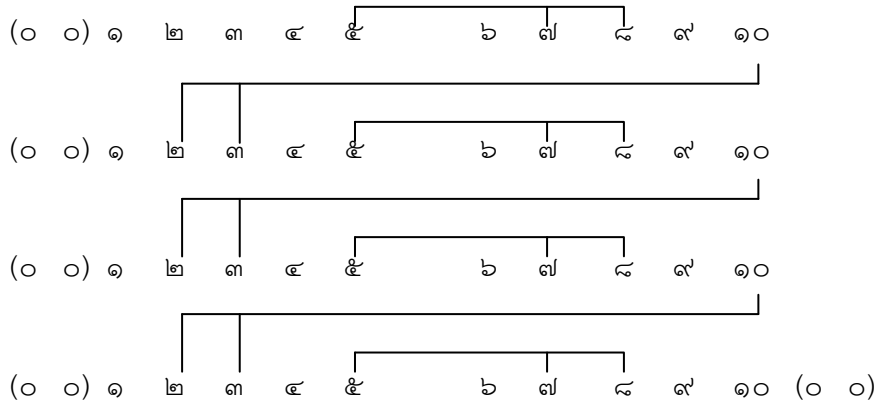
คำว่า "ฮ่าย" นี้เป็นลักษณะเสียงร้องยาวโหยหวนของสัตว์บางชนิด เช่น ชะนี หรือนกเค้าแมวร้องเมื่อจวนสว่าง เสียงร้องอย่างโหยหวนนี้เรียกว่า ชะนีฮ่ายไม้ หรือนกฮ่ายไม้ จึงใช้เรียกคำประพันธ์ที่ขับด้วยเสียงลากยาวสูง ๆ ต่ำ ๆ เช่นบทสวดขวัญ บทเทศน์มหาชาติ เป็นต้น ฮ่ายมี ๓ ชนิด คือ ฮ่ายวชิรบันตี ฮ่ายมหาวชิรบันตี และฮ่ายยาว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑ ฮ่ายวชิรบันตี

คณะ กำหนดให้บทหนึ่งมี ๔ บาท บาทละ ๒ วรรค วรรคละ ๕ คำ มีคำสร้อยหน้าวรรค ๒-๔ คำ สร้อยท้ายบท ๒ คำ

สัมผัส กำหนดให้คำสุดท้ายของวรรค กายกับคำที่ ๒ หรือ ๓ ของวรรคถัดไป

แผนผัง

ตัวอย่าง ฮ้ายวชิรป็นตี

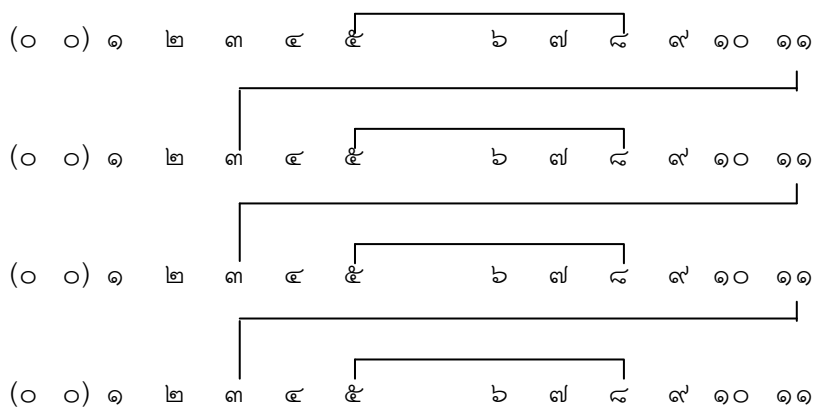
	ชุมลุมไบช่อน้อย	เป็นส้อยย้อมเพิงตา
เป็นประจูดัง	กันนิกาดอกแก้ว	บานแล้วดอกแกมใบ
	เคยตามไปทุกแห่ง	เล่นแล้วแห่แหมมา
ขุนจ๊ก	หนีเสียนาไฟรม้าง	ไปอยู่สร้างตนเดียว แลเด ฯ
		(ทานกัณฑ์)

๔.๒ ฮ้ายมหาวชิรป็นตี

คณะ กำหนดให้แต่งบทละ ๔ บาท บาทละ ๒ วรรค วรรคต้น ๕ คำ วรรคปลาย ๖ คำ มีคำสร้อยหน้าวรรค ๒-๕ คำ

สัมผัส กำหนดให้คำที่ ๕ (คำสุดท้ายของวรรคต้น) กายกับคำที่ ๘ (คำที่ ๓ ของวรรคต่อไป) ในทางปฏิบัติ คำกายอาจเปลี่ยนแปลงได้ คือ คำที่ ๕ อาจกายกับคำที่ ๘ ๙ หรือ ๑๐ คำที่ ๑๑ กายกับคำที่ ๓ หรือ ๔ ของวรรคต่อไป

แผนผัง

ตัวอย่าง ฮ้ายมหาวชิรบันตี

ยทา ทลิตโท	หญิงผู้งไคนานา	เห็นผ้ามาเป็นข้อยซ้ำ
	ตกถ้อยซ้ำขึ้นใจ	บ่มีอินใดลักสิ่ง
	ทอดไธ่ยังขึ้นใจ	ชนชววยเลียงชีวิตไ้ไ้
	ซี้ไ้ว่าจักหนี	ยามเมื่อผ้าเป็นตีมู่มัง
	เป็นเจ้านั่งปุ่นปอง	หญิงจงหองว่าจักอยู่
ผู้ชานี้จักไป	เป็นคู่แก้วผัวขวัญ	พระจอมธรรมเอยเจ้าฟ้า
ช้าน้อยบให้ผ้า	ตกถ้อยซ้ำจักอัน	เทวดาในสวรรค์พากฟ้า
	ยอมอ่วยหน้ายอคุณ	นางใจบุญยอมหายาก
	ลำบากด้วยผัวตน	ในเมืองคนหาบได้
	ยามเมื่อผ้าซี้ไ้	ก้มหน้าต่ออดเอาตาย ฯ

(ทานกัณฑ์)

๔.๓ ฮ้ายยาว

ฮ้ายยาวนี้กำหนดไว้ว่า ในวรรคหนึ่งมีจำนวน ๕ ถึง ๑๔ คำ ส่วนคำก่ายนั้น ให้ คำสุดท้ายของแต่ละวรรค กายกับคำใดคำหนึ่งของวรรคต่อไป ไม่กำหนดจำนวนวรรค ดัง ตัวอย่างบทเทศน์มหาชาติ และบทสวดขวัญ ต่อไปนี้

บทเทศน์มหาชาติ

เจ้าจึงเห็นนางนักสนมทั้งหลาย   เสยยานอนหลายหลาก บางพองนอนบิวปากและโกนโฮ
 บางพองนอนเปื่อยโตเหยียดมอยู่พิพากพิพาก บางพองนอนจูบปากและขบฟัน   เจ้ายินอัศจรรย์
 ใจบู้แล้ว บางพองนอนยั้งแฉ้วและน้ำลายเหยียดซัด   บางพองนอนลดผ้าป่าไปแปนกายและเนื้อ   เจ้าก็คิด
 อ่าวเอื้อยินหน้ายสงสาร ฯ

(คักราชหลวง)

ตัวอย่างบทสวดขวัญ

ศรี ศรี สุกมั่งคละ   สุกะสวัสดิวิเศษ   อดิเรกไชยศรี   สวัสดิจึงมีแก่ฝูงข้า   นรเทพานาคครุฑ   เทพบุตร
 เทพดา   อินทร์พรหมมราชาจตุราทังสี่   ทุกที่พร้อมจักรวาล   กับทั้งภูมิสถานเจ้าที่   จงพร้อมกันมาชมชื่น
 ยินดี   เซ็งมั่งคละราศรีวิเศษ   วันนี้พระเกตุเข้าราศรี   เป็นวันดีสุดขนาด...

๕) โสก

โสกหรือสารโสก ศัพท์คำนี้แปลว่าส่วน หรือลักษณะอันดีของคน สัตว์ บ้านเรือนหรือ สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ (คล้ายคำว่า "โฉลก" ของภาษาไทยกลาง) ดังนั้นจึงมีการ "แทกโสก" (คือ การวัดสัดส่วน) เพื่อดูว่า "ถึกโสก" (มีสัดส่วนที่ดี) หรือไม่ ปราชญ์โบราณอีสานได้กำหนดโสก ของสิ่งต่างๆ ไว้มากมาย เช่น โสกผู้ชาย โสกผู้หญิง โสกบ้านเรือน โสกปิ่น โสกดาบ โสกฆ้อง

โสกกลอง โสกอยู่ โสกทิศ โสกกุฎี โสกผ้าห่ม โสกครก โสกไม้คาน โสกที่นอน โสกรถ โสกเรือ โสกช้าง โสกม้า เป็นต้น โดยแต่งเป็นคำคล้องจองกัน และใช้เรียกคำประพันธ์ที่มีลักษณะคล้าย โสกนี้ว่าเป็นคำประพันธ์แบบ "โสก" ไม่กำหนดว่าโสกหนึ่งๆ มีกี่วรรค มีจำนวนคำในวรรคตั้งแต่ ๒ คำขึ้นไปถึง ๗ คำ เรียกชื่อตามจำนวนคำในวรรค เช่น ถ้าวรรคหนึ่งมี ๒ คำ เรียก "โสก ๒" มี ๓ คำ เรียก "โสก ๓" เป็นต้น การก่ายคำเป็นการก่ายนอก คือคำสุดท้ายของวรรคจะก่ายกับคำที่ ๑ ๒ ๓ หรือ ๔ ของวรรคต่อไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้

โสกทิศทั้งแปด (มหาศีลา วีรวงศ์. ๒๕๓๙ : ๓๕)

ซกมก ทกเกียน เห็นแอน แปนโต โสภาพ นภาพาน หาญน้ำ ข้าโกน

โสกกลอง (สวิง บุญเจิม. ๒๕๓๙ : ๖๕๑)

นันทเกรี ศรีชมชื่น หินเมืองพรหม สมณอยู่สร้าง ม่างสังโฆ โพธิสัตว์ วัดพระเจ้า

โสกผู้หญิง (สวิง บุญเจิม. ๒๕๓๙ : ๖๓๘)

กะดิกกะตัน พอกินพอยอยู่ อันตุ้ตันทา กาเฝ้าเจ้าอ๊ก คอหักคอค่าย กายขึ้นก่ายลง เงินเต็มถง
แอ้วคำ ชีม้าเลียบเมือง ทองเหลืองเต็มแทน เงินบ่แก่นกันถง ซาตาลงซี้คร้าน บ่คร้านถงเงินตุ้ง

โสกถอนเอื้อน (มหาศีลา วีรวงศ์. ๒๕๓๙ : ๓๖)

สี่บุญเอื้องฮ่วมเฮ้า ผู้เฒ่าหนังทนทุกข์ อยู่ถึงสุขเท่าชั่ว ถงแบ่งฮั่วเป็นฮู สาวมาซุซิงอ๊ก
มักป่วยไข้เสียคาย มีของหลายเหลือมาก ทุกยากบ่มีสัง

โสกผู้ชาย (สวิง บุญเจิม. ๒๕๓๙ : ๖๓๕)

ปู่ทั้นขึ้น ย่าทั้นลง สองแขนปลงไว้ที่ต่ำ สองตีนย่ำหัวผี สาวผู้ดีแล่นมาสู่ ตุ่มหมูได้พอกอง ตุ่มของ
ได้พอล้าน มีบ้านบ่มีนา กาสับหัวกินเลือด ญ้าม่าบ่เหือดคอ ปอดแดงมัดกะไต้ัน ปากพันเพิ่นทั้ง
เมือง

ศึกษาเพิ่มเติมจากหนังสือ "ตำรามรดกอีสานหรือมูลมังอีสาน" โดย สวิง บุญเจิม

(๒๕๓๙)

คุณค่าของวรรณกรรมพื้นบ้าน

วรรณกรรมแห่งชาติมีคุณค่าต่อประชาคมในชาติอย่างไร วรรณกรรมพื้นบ้าน ก็มีคุณค่าต่อประชาคมท้องถิ่นอย่างนั้น คุณค่าของวรรณกรรมพื้นบ้าน อาจสรุปได้ ดังนี้ (มนัส สุขสาย. ๒๕๔๔ ก : ๒๐๖)

๑. **คุณค่าทางการถ่ายทอดภูมิปัญญา** วรรณกรรมเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในท้องถิ่น ซึ่งแสดงออกทางด้านภาษา ศิลปวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ คติชีวิต เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงอารยธรรมที่เจริญรุ่งเรือง

๒. **คุณค่าทางสันตนาการ** วรรณกรรมพื้นบ้าน มีรูปแบบที่สามารถให้ความบันเทิงทั้งด้านอรรถรสทางภาษาและเนื้อเรื่อง เช่น นิทานคำกลอนต่างๆ สามารถนำมาขับร้องเป็นท่วงทำนองที่ไพเราะ เป็นต้นแบบที่ศิลปินอีสานนำมาเป็นอาชีพได้ เช่น หมอลำต่างๆ ก็ใช้พื้นฐานทางวรรณกรรมในการเรียบเรียงทั้งเนื้อเรื่องและฉันทลักษณ์

๓. **คุณค่าในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ** ถือเป็นประเพณีของอีสาน ในการสวดขวัญ เช่นการแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ สวดขวัญผู้ป่วย ตลอดจนการแสดงความคิดเห็น การต้อนรับแขก บ้านแขกเมือง จะมีการสวดขวัญด้วยคำกลอนอีสานทั้งสิ้น นับเป็นจิตวิทยาชั้นสูงที่ปราชญ์โบราณได้คิดค้นขึ้น ถือเป็นประเพณีสืบมา หมอสูต (ชาวบ้านมักเรียกว่า "พ่อพราหมณ์") บางคนมีใบลานอ่านประกอบเพื่อให้เกิดความขลัง และใบลานนั้นมักจารด้วย "อักษรธรรม"

๔. **คุณค่าในการอบรมสั่งสอน** มีวรรณกรรมหลายเรื่องที่มีเนื้อหาในการสั่งสอน ให้คติเตือนใจ ให้แนวทางในการดำรงชีวิตให้มีความสุข อันเป็นคำสอนที่อิงหลักพุทธศาสนาแทรกอยู่ในวรรณกรรมอย่างแยบยล ผู้ฟังจึงได้รับทั้งความบันเทิงและความคิดที่ดั่งงามไปในขณะเดียวกัน

๕. **คุณค่าในทางประวัติศาสตร์** มีวรรณกรรมจำนวนมากที่กล่าวถึงตำนานต่าง ๆ อันเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างหนึ่ง เช่น ตำนานขุนบรม ตำนานอรุ้งธาตุ (ประวัติพระธาตุพนม) ท้าวฮุ่งท้าวเจือง พื้นเมืองอุบล เป็นต้น หรือแม่แต่นิทานก้อมกันยักษ์ ซึ่งเป็นตอนหนึ่งของขบถผีบุญที่โด่งดังในภาคอีสานเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๔๔ (สมัยรัชกาลที่ ๕) ดังตอนหนึ่งกล่าวว่า

"...ถึงกลางเดือน ๖ ปีฉลู หินแร่จะกลายเป็นเงินเป็นทอง พักเขี้ยว พักทองจะกลายเป็นช้างเป็นม้า ควายเผือกและหมูจะกลายเป็นยักษ์ขึ้นกินคน ท้าวธรรมิกราชจะมาเป็นใหญ่ ใครอยากพ้นเหตุร้าย ให้คัดลายแทงบอกต่อๆ กันไป..." (ธนาคม. ๒๕๔๒ : ๒๒)

เป็นการปลุกกระดมให้เกิดความวุ่นวายทางการเมือง ทางการต้องใช้เวลาปราบปรามหลายเดือน พวกขบถถูกจับมาจองจำที่ทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี และถูกประหารชีวิต เหตุการณ์จึงสงบลง จากเหตุการณ์นี้ จึงมีกฎหมายห้ามประชาชนนับถือภูตผีในเวลาต่อมา

การสืบสานวรรณกรรม

วิธีการสืบทอดวรรณกรรมพื้นบ้านอาจทำได้หลายวิธี เช่น

๑. **สืบทอดทางมุขปาฐะ** คือการสืบทอดต่อกันมาด้วยปาก กล่าวคือ เล่าเรื่องราวต่าง ๆ สืบต่อกันมา เช่นผู้สูงอายุเล่านิทานให้ลูกหลานฟัง เป็นต้น

๒. **สืบทอดด้วยลายลักษณ์** เป็นวิธีการใหม่ที่ต้องอาศัยวิชาการทางหนังสือ กล่าวคือ ผู้รู้ได้จดจารลงในหนังสือใบลาน สมัยต่อมาก็ได้ปริวรรต และตีพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือ ในปัจจุบันได้มีการตีพิมพ์วรรณกรรมพื้นบ้านแล้วหลายเรื่อง เช่น นางผมหอม นางแตงอ่อน กภาพเกษ สังข์สินชัย ท้าวสุริยวงศ์ เสียวสวาสดี เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่ จะพิมพ์ด้วยอักษรไทยกลาง

๓. สืบทอดด้วยการแสดงมหรสพ ในปัจจุบันมีการนำวรรณกรรมพื้นบ้านมาแสดงต่อสาธารณชน ในรูปมหรสพต่างๆ เช่น หมอลำ เพลงลูกทุ่ง รวมทั้งการถ่ายทอดผ่านสื่อวิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

๔. สืบทอดด้วยการศึกษาเล่าเรียน ในสมัยโบราณ ประชาชนส่วนใหญ่ รับรู้วรรณกรรมจากการฟัง (มุขปาฐะ) ผู้ที่มีโอกาสได้ "อ่าน" คือผู้ที่บวชเรียนเท่านั้น จึงทำให้การสืบสานทำได้ในวงแคบ การนำวรรณกรรมและภาษาท้องถิ่นมาสอนในโรงเรียน ให้ทุกคนได้เรียนรู้ จึงเป็นทางหนึ่งในการสืบสานวัฒนธรรมทางภาษา

ในปัจจุบัน การส่งข้อมูลผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ (อินเทอร์เน็ต) สามารถทำได้รวดเร็วและกว้างไกลไปทั่วโลก จึงน่าจะเป็นวิธีหนึ่งในการเผยแพร่และสืบสานวรรณกรรมพื้นบ้าน

ประชาคมใดที่ไม่มีอักษรสื่อสาร และจารึกวรรณกรรมของตนเองนั้น เป็นการยากที่จะรักษาวัฒนธรรมไว้ได้ยั่งยืน อาจจะถูกกลืนด้วยอารยธรรมที่สูงกว่า และสาบสูญไปในที่สุด จึงเป็นความโชคดีของชาวไทยอีสานที่บรรพบุรุษมีตัวอักษรและจารึกวรรณกรรมไว้มากมาย สมควรที่ลูกหลานจะ "บุญธิอว ธิธิบู" (สืบฮอยตา วาฮอยบู) ด้วยการศึกษารเรียนรู้และอนุรักษ์สืบสานให้คงอยู่สืบไป

เอกสารอ้างอิง ดู "บรรณานุกรม"